

Timár Andrea széles forrásanyagot és jól megválogatott kritikai irodalom nyugvó, lendületes érvelésű kötete összességében messze több a romantika vagy konkrétan Coleridge esztétikai neveléssel kapcsolatos gondolatvilágának beható elemzésénél. Érdeklődésre tarthat számot mindazok körében, akik akár a modern pedagógiai nézetek előtörténetét, akár a modernitást magát, annak addiktivitással való elemi kapcsolatát kutatják, és nem elégszenek meg azzal a szokványos magyarázattal, mely e problémát a drogok naívan felfogott materialitásává banalizálja.

FOGARASI GYÖRGY

Hoványi Márton: Prophetic Counterparts in The Brothers Karamazov. A Comparative Literature Monograph. Blessed Hope Publishing, Saarbrücken, 2015, 86 l.

A *Bűn és bűnhődés* után *A Karamazov testvérek* talán a legismertebb, színházban legtöbbet játszott és a szakirodalomban a legnagyobb anyaggal rendelkező Dosztojevszkij-mű. Éppen ezért reális Hoványi Márton célkitűzése, hogy a hatalmas regényszöveget egyetlen szempont, a prófétai vonások szövegszerkesztő funkciója felől vizsgálja. A tanulmány erénye, hogy a szerző az összehasonlításokat az intertextualitás módszere mellett mitopoétikai, kultúrtörténelmi, történelmi-szemantikai és diskurzusanalízis felőli szempontoknak is aláveti, olvashatjuk Kovács Árpád különálló tanulmányként is helytálló előszavában, amelyet mindazonáltal, mivel egyben Hoványi írását is összefoglalja, szerencsésebb lett volna utószóként feltüntetni. Már csak azért is, mert lényegében ugyanazt mondja el Hoványi a *Bevezető* fejezetben, módszertani választását azzal indokolva, hogy a Bahtyin és Kristeva nevével fémjelzett megközelítés önmagában kevés teret biztosított volna a prófétai vonások teljes körű feltáráshoz, továbbá az értekezés központi kérdésének – ti. hogyan írja át és értelmezi újra a Dosztojevszkij-regényszöveg a bibliai próféta-szerepet – megválaszolásához. A konkrét szövegelemzést még további három fejezet – *A prófécia bibliai és teológiai koncepciója*, *A prófécia hatása és beépülése az irodalomba*, *A prófécia, a keleti szerzetesi élet és a regény referenciális kapcsolatai* – előzi meg, melyek feladata az interpretáció etimológiai, történelmi és irodalmi magyarázása.

A könyv gerincét adó szereplőjellemezéseket *A mag motívum* című fejezet vezeti be. A mottó, írja Hoványi, egyszerre foglalja magába a regény legfontosabb motívumait – így a magot, a földet, a búzát és az ideáért történő feláldozást – és határozza meg az eseményeket és sorsokat mozgató erőt, a tudás átadását. A mottó jelentőségét a bibliai jelentés és az etimológia felől is magyarázza, az orosz „prorostok” és „prorok” szavak összekapcsolása előtagjuk alapján a két szó eltérő eredete miatt azonban kétségbevonható. A következő fejezetekben (*Zoszima prófétai jellemvonásai*, *Mester és Tanítvány*, *Mitya Karamazov és a prófécia kapcsolódása*) Hoványi Zoszima, Aljosa, majd Dmitrij alakját elemzi. Újszerű és a regényelemzés szempontjából lényeges a szerző azon megállapítása, amit Kovács Árpád is a monográfia erényének tart, hogy beemeli Zoszima alakértelmezésébe a különböző prófétai alakokat, így Elijahot, Nátánt, Zeuszt vagy Jézust. Ennek a fejezetnek, ahogy a későbbieknek is, erőssége a szereplő- és esemény-párhuzamok, továbbá azok bibliai pretextusainak feltárása, ami a motívumrendszeren vagy az alakok hasonló szerepkörén alapszik. Emellett Hoványi logikusan láttatja a jellemváltozásokat okozó események láncolatát, így Zoszima szentté válását, Aljosa mesterré érését és Dmitrij megtérését önmagához. Kevésbé szerencsés azon kitérők fő szövegben való szerepeltetése, amelyek nem szorosan az elemzés tárgyköréhez tartoznak, mivel ezek megtörik az értekezés szerkezetét, nehezítik az olvasást. Ilyen a *Mester és Tanítvány* fejezetben az Elijah és Jézus párhuzam hosszas levezetése, Puskin irodalmi hatásának vagy az orosz nép kiválasztottságának említése.

Az értelmezést lezáró *Konklúziók* című fejezet a könyv legjobban átgondolt és megírt része. Hoványi hét pontban foglalja össze elemzésének lényegét, mindvégig Zoszima alakjának fontosságát hangsúlyozva. Fontos megállapítása az összefoglalásnak, hogy Zoszima alakja nem azonos egyetlen bibliai szereplővel sem, vagyis a szöveg pretextusaiként működő prófétatörténetek Dosztojevszkij értelmezését tükrözik. Nem ennyire szerencsés az ótestamentumi prófétahagyomány és Szent Oroszország Krisztus keresésének összekapcsolása, mivel valós indoklás nélkül marad. Érdekes, de talán túl általános észrevétel a szerző részéről, hogy a szenvedés az önmagunkra ébredéshez vezető út, amely a fejlődéshez elkerülhetetlen. Hoványi következtetéseit egyébként sem

minden esetben kiforrottak, inkább nevezhetőek általános igazságoknak, mint a szövegelemzésből levezetett letisztult értelmezéseknek. Végezetül túlzónak és elhamarkodottnak gondoljuk Hoványi azon kijelentését, hogy az elemzésben bemutatott prófétai vonások irodalmi alakzatként működnek.

A könyv érdemei az értelmezést lezáró és összefoglaló táblázat mellékletként szerepeltetése, ami sokban segíti az olvasót az értelmezés átlátásában. Ötletes, hogy a fejezeteket a szerző ikonábrázolásokkal töri meg, még frappánsabb, hogy az ábrázolásoknak szerepe is lesz az értelmezésben. Az átgondoltabb tagolás, a központi problémához nem tartozó gondolatok mellőzése ugyanakkor emelné az amúgy izgalmas, sokrétű értelmezés fényét.

ZIMMERMANN GERDA

Ewa M. Thompson: A birodalom trubadúrjai – Az orosz irodalom és a kolonializmus. Budapest, Örökség Kulturpolitikai Intézet, 2015, 406 l.

Az Egyesült Államokban élő litván származású irodalomtudós, Ewa M. Thompson könyve egy merőben szokatlan nézőpontból, a posztkolonializmus szemszögéből kísérli meg áttekinteni az orosz irodalom történetét, főként Said elméleti munkáira támaszkodva.

Oroszország esetében a „kolóniákat” az orosz birodalom és a Szovjetunió által bekebelezett kisebb népek és nemzetek alkotják, amelyek saját hangjait az orosz hatalom elnyomja, alsóbbrendűnek titulálva őket. Thompson megkülönböztet „agresszív” és „defenzív” nacionalizmust, az előbbin a központi hatalom területszerző és helyi kisebbségeket elnyomó nacionalizmusát tekinti, az utóbbin pedig a kisebb közösségek identitásőrző önvédelmét – a nacionalizmus ez utóbbi formáját jogosnak és szükségesnek tekinti.

Az orosz írók nagy többségére Thompson úgy tekint, mint a központi hatalom szószólóira – nemcsak a cári Oroszországban vagy a szovjet érában, de a kortárs irodalomban is. Mi több, az orosz irodalomnak nagy felelősséget tulajdonít abban, hogy világszerte elterjedt és elfogadottá válhatott egy olyan hamis Oroszország-kép, amely szerint az oroszok „jóságos gyarmatosítókként” vannak számon tartva, akik erőszak-

mentesen és békével szálltak meg idegen területeket, amelyeket a káosz és a tudatlanság éveit után végre renddel és kultúrával ajándékoztak meg.

A könyv szerint a nyugati gyarmatosítás abban is különbözik az oroszokétól, hogy míg a nyugati filozófiai iskoláiknak és kultúrtörténetének köszönhetően valóban szellemi fölényben volt az általa gyarmatosított területekkel szemben, az oroszokra ez nem volt igaz. Az orosz filozófia szerinte szépirodalmi művekben (pl. Dosztojevszkij regényeiben) és vallási munkákban megjelenő „spekulációkra” korlátozódott. Jelentősen kritizálja az orosz művelődést, nem rejtve véka alá azon meggyőződését sem, hogy Oroszország a XX. század végére egyértelműen a hanyatlás stádiumába lépett.

Külön fejezetet szentel olyan jelenségek tárgyalásának is, mint például a mai orosz tankönyvek történeti objektivitása – amely, bár meglehetősen érdekes, mégsem érthető, mi céllal kerülhetett egy alapvetően szépirodalommal foglalkozó kötetbe.

A szerző kritizálja többek között Puskind, Dosztojevszkijt, Tolsztojt és Szolzsenyicint, amiért nem szentelnek elég figyelmet az Oroszország területén élő nem-orosz nemzetiségeknek, vagy amiért a szereplőik túlnyomó része orosz, és ha meg is jelennek nemzetiségi szereplők, azokat általában negatívan írják le. Felrója Dosztojevszkijnek és Szolzsenyicinnak (akiket egyébként az emberi fájdalom iránt különösen érzékeny szerzőknek tart), hogy csak saját népük fiaival szemben érzékenyek, mások azonban hidegen hagyják őket. Ezt konkrét szöveghelyekkel támasztja alá, például Dosztojevszkij lengyelekről szóló leírásaival. Ebben természetesen sok igazság is van.

Thompson elvárásai azonban helyenként egészen irreálisnak tűnnek. Azt várja az orosz birodalom területén született, általában orosz nemesi körben élő szerzőktől, hogy ne a saját közegük látásmódját képviseljék, hanem könyveik mutassanak azon túl. A könyv olvasása során az olvasónak az a benyomása támadhat, hogy ideális világban minden szerző köteles lenne a népesség arányában nemzetiségi szereplőket foglalni a könyvébe, és azok (orosz birodalom által okozott) szenvedéseit is bemutatni, így lenne korrekt. Oroszország és a Szovjetunió világa azonban soha nem volt az az ideális világ, ahol ez reális elvárás lehetne. Másrészt pedig – és ez a